

## چکیده

سرمایه گذاری مستقیم خارجی یکی از مهمترین پدیده های اقتصادی عصر حاضر است. بررسی تطبیقی اقتصادی کشورهای مختلف جهان حکایت از این دارد که توسعه پایدار در کشورها، همواره با سرمایه گذاری خارجی عجین بود و امروز نقش این پدیده اقتصادی در صحنه اقتصاد بین الملل پررنگ تر از گذشته شده است. در پرتو رشد جهانی سرمایه گذاری خارجی، حمایت ها از سرمایه گذار خارجی بعنوان پایه و چارچوب این پدیده توسعه متناهی پیدا کرده است بطوریکه دیگر سرمایه گذار خارجی این حمایت ها را بخشی از لوازم سرمایه گذاری خارجی در کشور میزبان سرمایه قلمداد می کنند. معاهده ایکسید بعنوان یکی از مهمترین سازوکارهای حمایتی نقش بسیار مهمی در جلب، جذب و تشویق سرمایه گذاران خصوصی خارجی به سرمایه گذاری بویژه در اقتصادهای در حال توسعه جهان داشته و دارد هر چند دولتها با پیوستن به ایکسید و به صرف قبول و پذیرش نظام داورى ایکسید برای خود محدودیت هایی ایجاد می کنند. محدودیت هایی از قبیل تعلیق حق دیپلماتیک اتباع، عدم امکان صدور قرارهای موقت توسط مراجع داخلی، تعلیق قاعده طی مراجع داخلی، امتناع از رسیدگی توسط مراجع داخلی، تحدید مصونیت کامل قضایی و تحدید نسبی مصونیت اجرایی دولتهای میزبان از جمله موارد نمونه های عام تحدید حاکمیت دولت ها در عضویت در کنوانسیون و پذیرش صلاحیت ایکسید است. ایران در صورت پیوستن به ایکسید الزاماً همانند دیگر کشورها باید این چنین محدودیت هایی را بپذیرد که پذیرش آن ها مزایا و معایبی را در پی خواهد داشت. با این وجود، ضروری است که بسترهای قانونی برای پیوستن ایران به ایکسید و اجرای مقررات آن به وجود آید.

در پایان نامه حاضر این موضوع در سه بخش مورد مطالعه قرار گرفته است. در بخش اول اهمیت سرمایه گذاری خارجی بررسی شده و در بخش دوم ساختار و چارچوب های سازمان ایکسید با رویکرد به تجارب کشورهای عضو مورد ارزیابی قرار گرفته است و در نهایت در بخش سوم درباره الحاق ایران به ایکسید و مسائل و مشکلات پیرامون آن صحبت شده است.

## مقدمه

### الف- بیان مسأله

امروزه سرمایه‌گذاری خارجی بویژه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نقش مهمی در رشد و توسعه اقتصادی کشورها جهان علی‌الخصوص کشورهای در حال توسعه ایفا می‌کند، مهمترین نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور میزبان سرمایه، رهاورد دانش فنی، اشتغال زایی، رشد و توسعه اقتصادی و سرریز شدن سرمایه به کشورهای مقصد سرمایه‌گذاری است. از اینرو کشورها به طور فزاینده‌ای توجه خود را به آن معطوف کرده‌اند، و به دنبال بستر سازی مناسب برای جذب سرمایه‌های خارجی و شناسایی و رفع موانع تحقق این امر هستند، بطوریکه امروزه در این زمینه میان کشورهای مختلف یک رقابت شکل گرفته و از راه‌های مختلف این کشورها بدنبال مناسب و مساعد نشان دادن زمینه‌های و بسترهای جذب سرمایه‌گذاری خارجی در نظر سرمایه‌گذاران هستند. این بستر سازی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی، سازوکارها و روش‌های گوناگونی دارد، که هر شکل به نوعی سرمایه‌گذاری خارجی را تحت پوشش خود قرار می‌دهد. یکی از این روش‌های ایجاد بستر حقوقی مناسب است، بی‌شک جذب حداکثری سرمایه‌گذاری خارجی در گرو تامین امنیت بویژه امنیت حقوقی و قضایی سرمایه‌گذاری خارجی است. در این راستا بانک جهانی که یکی از سازمان‌های بین‌المللی تخصصی وابسته به سازمان ملل و مهمترین منبع کمک‌های مالی برای توسعه کشورهای جهان سوم می‌باشد، تلاش‌های مختلفی را از بدو تاسیس خود در جهت تسهیل و بستر سازی سرمایه‌گذاری میان کشورهای مختلف جهان انجام داده است در روند این تلاشها و در جهت ایجاد فضای امن حقوقی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و ارتقاء روند آن در سطح جهانی، بانک جهانی در دهه ۶۰ میلادی مرکز حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری را بنیان نهاد. این مرکز بسیار مورد توجه کشورهای سرمایه فرست و سرمایه‌گذاران خارجی قرار گرفت، از طرفی کشورهای

در حال توسعه و جهان سوم نیز با اندیشه بالا بردن اعتبار بین‌المللی کشورشان و اطمینان دادن به سرمایه‌گذاران خارجی، به عضویت کنوانسیون موجد این مرکز (کنوانسیون واشنگتن) در آمدند. بطوری که امروزه نزدیک به ۱۵۰ کشور به عضویت این کنوانسیون درآمده‌اند. هدف اصلی دولت‌ها از تأسیس این مرکز همانطور که در مقدمه کنوانسیون شرح داده شده است را می‌توان بدین صورت خلاصه کرد: برآوردن نیاز به همکاری بین‌المللی و توسعه اقتصادی از طریق سرمایه‌گذاری‌های خصوصی بین‌المللی با تأسیس سازوکار سازش و داوری بین‌المللی که هدف نهایی آن اجتناب از منازعات و یا حل اختلافاتی است که بین دولتهای طرف کنوانسیون و اتباع کشورهای متعاقد دیگر به وجود می‌آید.

#### **ب- اهمیت و ضرورت تحقیق**

ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه برای بازسازی اقتصاد خود و رشد و توسعه اقتصادی، نیاز مبرمی به جلب سرمایه‌های خارجی بویژه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد، و تلاش‌های مختلفی را در جهت تحقق این مهم خصوصاً در دهه اخیر انجام داده است، اما هیچ‌گاه نتوانسته تماماً به اهداف خود در جذب سرمایه‌گذاری خارجی نائل شود، هرچند وجود مشکلات سیاسی، اعمال تحریم‌های کشورهای غربی و در راس آن ایالات متحده به عنوان بزرگترین کشور سرمایه‌فرست جهان بی‌تأثیر نبوده، اما به نظر می‌رسد مشکل جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران محدود به این موارد نباشد، برخی از صاحب‌نظران و حقوقدانان مشکل عمده این امر را نبود امنیت سرمایه‌گذاری و وجود ریسک‌های سرمایه‌گذاری در ایران عنوان می‌کنند بالاخص در مباحث قانونی و قضائی و کلید حل این مشکل را در گرو عضویت ایران در ایکسید می‌دانند و از آن با عنوان ضرورت الحاق ایران به ایکسید نام می‌برند.

حال آنچه باعث شد به بررسی آثار الحاق ایران به کنوانسیون ایکسید پرداخته شود این بود که آیا ایران توانسته از سرمایه‌گذاری خارجی حمایت کامل را بعمل آورد و این حمایت‌ها تضمین کامل را به سرمایه‌گذار خارجی خواهد داد؟ آیا موفقیت ایران در جذب سرمایه‌گذاری خارجی در گرو عضویت در کنوانسیون ایکسید است؟ آیا ساختار حقوقی و اقتصادی فعلی ایران ظرفیت عضویت در این کنوانسیون را دارد؟ آیا راههایی در راستای تعامل پویا با ساختارهای نوین جهانی برای کشور ایران در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی وجود دارد؟ راههای نیل به آن چه دشواریهایی را می‌پیماید؟ در صورت عضویت ایران در ایکسید چه آثار حقوقی بر نظام سیاسی-حقوقی ایران بار خواهد شد؟ در بررسی این موارد به تجربه کشورهای آمریکای لاتین که بعضاً از نظر اقتصادی و سیاسی بسیار به ایران نزدیک هستند نیز پرداخته خواهد شد.

### ج- سنوالات تحقیق

سؤال اصلی:

الحاق ایران به معاهده ایکسید چه تبعات و آثاری دارد؟

سنوالات فرعی:

- ۱- چه ضرورتی در الحاق ایران به ایکسید وجود دارد؟
- ۲- چه سازوکارهای حقوقی در ایران برای حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی وجود دارد؟
- ۳- پیوستن ایران به ایکسید دارای چه تبعات منفی ای است؟
- ۴- پیوستن ایران به ایکسید چه آثار مثبتی را در پی دارد؟

#### د- فرضیات تحقیق

- الحاق ایران به ایکسید هم موجب ایجاد برخی مسائل و مشکلات حقوقی است و هم دارای برخی مزایا می باشد.
- پیوستن به ایکسید برای جذب و توسعه سرمایه گذاری های خارجی از طریق جلب اعتماد سرمایه گذاران ضرورت دارد.
- حمایت از سرمایه گذاری در قانون اساسی ایران مورد توجه قرار گرفته است.
- پیوستن ایران به ایکسید مشکلاتی را در زمینه حمایت از حقوق فکری و معنوی ایجاد می کند.
- پیوستن ایران به ایکسید موجب تسریع در خصوصی سازی، افزایش وجهه بین المللی در زمینه پذیرش سرمایه گذاری های خارجی و اصلاح قوانین عادی داخلی به سمت بهبودیافتن و نوسازی خواهد شد.

#### ه- روش و ابزار تحقیق

اطلاعات اولیه برای انجام این پژوهش از طریق مطالعات کتابخانه ای حاصل شد و براساس اطلاعات به دست آمده از این طریق اهداف و فرضیه های تحقیق تدوین گردید. سپس مطالعات تکمیلی در خصوص موضوع تحقیق به عمل آمد. اینترنت و دنیای مجازی، مجلات تخصصی رشته و مجلات و گاهنامه های عمومی مرتبط نیز در این مرحله مورد استفاده قرار گرفتند. در این پایان نامه از روش تحلیلی-توصیفی استفاده شده است.

#### و- پیشینه تحقیق:

در زمینه موضوع ایکسید و سرمایه گذاری خارجی، پژوهش های متعددی انجام شده است و ساختار، چارچوب ها، مزایا و معایب ایکسید به دقت مورد مطالعه قرار گرفته است. البته در پژوهش های انجام شده درباره مسائل و مشکلات پیرامون پیوستن ایران به ایکسید مطالعات زیادی به عمل نیامده است که به نظر می رسد این امر می تواند ناشی از پیچیدگی هایی باشد که در برقراری ارتباط میان قوانین داخلی و بین المللی سرمایه گذاری وجود دارد. به هر ترتیب درباره این موضوع می توان از برخی مقالات، کتب و پایان نامه های دانشجویی، هم به زبان انگلیسی و هم فارسی نام برد. از جمله کتاب هایی که دید خوبی از ایکسید ارائه می دهند می توان به کتاب «حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه گذاری» اثر دکتر مرتضی شهبازی نیا اشاره کرد<sup>۱</sup>. همچنین می توان از کتاب «مسائل حقوقی سرمایه گذاری خارجی» اثر دکتر پیران که در این پایان نامه بسیار مورد استفاده قرار گرفته است، نام برد. در زمینه مقالات نیز مناسب است، از مقاله خانم مهرناز مهربابی<sup>۲</sup> تحت عنوان «شناسایی و اجرای احکام داور در کنوانسیون ۱۹۶۵ واشنگتن» نام برد که در تحلیل صدور آراء راجع به سرمایه گذاری های خارجی در مراجع داخلی و بین المللی مطالب بسیار مفیدی را بیان داشته است و در این کار در طراحی پلان مورد استفاده قرار گرفته است. پایان نامه های متعددی نیز در این باره وجود دارد که توصیه می شود برای مشاهده آن ها به قسمت منابع و مآخذ مراجعه شود. در زمینه منابع خارجی نیز تلاش شده است بیشتر از منابع اصلی مرتبط با موضوع استفاده گردد. البته استفاده از این منابع بیشتر جهت تأمین منابعی مکمل منابع به زبان فارسی بوده است.

در مجموع می توان گفت که در زمینه ایکسید و سرمایه گذاری های خارجی منابع فراوان و خوبی وجود دارند که رویکرد غالب آن ها بیشتر از بررسی ماهوی مسائل، بررسی مسائل

---

<sup>۱</sup> شهبازی نیا، مرتضی، حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه گذاری خارجی، مؤسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، ۱۳۸۶

<sup>۲</sup> مهربابی، مهرناز، «شناسایی و اجرای احکام داور در کنوانسیون ۱۹۶۵ واشنگتن»، مجله حقوقی ندای صادق، ۱۳۸۳، سال نهم، شماره ۳۴ و ۳۵

کاربردی از جمله حل و فصل اختلافات و دیگر مسائل حقوق شکلی مربوط به آن بوده است تا ارائه رویکردی نظری و تحلیلی راجع به آن. در حالی که در پایان نامه حاضر بیشتر در تلاش در توصیف و تحلیل جنبه های نظری موضوع و در نهایت ارائه چشم اندازی درباره چگونگی روابط ایران و ایکسید در رابطه با سرمایه گذاری بوده است.

### ز- ساختار تحقیق

پایان نامه حاضر در سه بخش تدوین گشته است. در بخش اول، در فصل دوم اهمیت نظام حل و فصل اختلافات سرمایه گذاری در حیطه بین المللی مفصلاً بررسی شده است و در بخش دوم ایکسید و نقش آن در زمینه سرمایه گذاری خارجی معرفی و تبیین شده. در بخش سوم با استفاده از آن چه در قسمت های پیشین گفته شده بود نقش و دورنمای الحاق ایران به ایکسید مورد بررسی قرار گرفته است.

بخش اول حاوی سه فصل می باشد. در این بخش پس از بیان مفاهیم در فصل اول به توضیح روش های متداول حل و فصل حقوقی اختلافات سرمایه گذاری میان اشخاص حقیقی و حقوقی پرداخته شده و در فصل سوم درباره نیاز به یک نظام کارآمد حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه سخن گفته است. فصل اول این بخش سه مبحث دارد که در مبحث اول به ترتیب در آن مفهوم سرمایه، سرمایه گذاری و سرمایه گذاری خارجی معرفی گشته اند تا دیدی روشن از مفهوم سرمایه گذاری خارجی ارائه شده باشد. در مبحث دوم انواع سرمایه گذاری در چهار گفتار مورد مطالعه قرار گرفته است و در مبحث سوم مزایا و اهمیت سرمایه گذاری خارجی ارزیابی گشته. در فصل دوم به انواع روش های حل و فصل اختلاف از جمله مراجع داخلی و بین المللی توجه شده است.

در بخش دوم که مربوط به معرفی ایکسید و سازو کارهای آن است، بررسی خلاصه تری به عمل آمده است. ابتدا تاریخچه ای از ایکسید بیان گردیده است و در فصل دوم ساختار در قالب سه مبحث مطالعه شده است. در فصل سوم تأثیرات ایکسید در عرصه سرمایه گذاری خارجی با تأکید بر نمونه آرژانتین در آمریکای لاتین بررسی شده است.

در بخش سوم که به بررسی مفصل رابطه ایکسید و ایران پرداخته شده است، ابتدا به اهمیت و لزوم سرمایه گذاری خارجی در ایران اشاره شده است و بدین منظور ضعف ها و ضرورت ها در سه مبحث عدم توانایی بخش خصوصی، ضرورت اشتغال زایی و ضرورت تحصیل تکنولوژی و کسب فن آوری مطالعه شده است. در فصل دوم مسائل و مشکلات قانونی الحاق ایران به ایکسید با عنوان لوازم و تبعات مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت در فصل سوم آثار مثبت و منفی الحاق ایران به ایکسید مورد ارزیابی قرار گرفته است.

بخش اول:

اهمیت نظام حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری در حیطه بین‌المللی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را می‌توان یکی از پدیده‌های اقتصادی عصر حاضر دانست. گسترش جهانی این پدیده بویژه در دهه ۱۹۸۰ بطوری که نرخ رشد آن از نرخ رشد سایر شاخص‌های اقتصاد جهان بسیار بالاتر رفته‌لذا قبل از ورود به مباحث مختلف سرمایه‌گذاری لازم است به نقش و اهمیت سرمایه‌گذاری خارجی در عصر حاضر و موضوعات پیرامون آن پرداخته شود.

## فصل اول- اهمیت و ارزش سرمایه‌گذاری خارجی در عصر حاضر

جهانی شدن اقتصاد، به معنی هم‌گرایی، یکسان‌سازی و ادغام بازارهای اقتصادی، از جمله بازار کالا، کار، پول و سرمایه در سطح بین‌الملل است. این مهم، بارشده تجارت بین‌الملل، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی<sup>۱</sup>، رشد جریان سرمایه در سطح بین‌الملل و افزایش به‌کارگیری تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات در دو دهه اخیر، باشدت بیشتری اقتصاد کشورهای مختلف را تحت تاثیر قرار داده است، بطوریکه اکثر مطالعات در این باره نشان می‌دهد که تقریباً کمتر کشوری می‌تواند بدون توجه به تحولات بین‌المللی و جهانی، سیاست‌های بهینه‌ای برای افزایش رفاه، اشتغال، تولید و بسیاری دیگر از فاکتورها و شاخص‌های اقتصادی را در اقتصاد خود ایفا کند.<sup>۲</sup>

در این میان سرمایه‌گذاری خارجی یکی از مهمترین پیامدهای جهانی شدن است، در واقع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بخش تفکیک‌ناپذیر در سیستم اقتصاد جهانی و یک عامل مهم در توسعه اقتصادی محسوب می‌شود؛ با این حال سود حاصل از سرمایه‌گذاری میان کشورها عادلانه و یکنواخت گسترش نیافته است.

از اینرو ماهیت قواعد سرمایه‌گذاری خارجی و سیاست ملی شمار زیادی از کشورهای در حال توسعه بر مبنای جذب حداکثری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و کسب بیشترین سود از این سرمایه‌گذارها در جهت توسعه اقتصادی تنظیم شده است. اولین چالش در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در حوزه اطلاعات کشور میزبان سرمایه است که نیاز به ایجاد شفافیت زیاد و

<sup>1</sup> Foreign Direct Investment

<sup>2</sup>Elberfeld, Walter, Georg Gotz; and Stabler, F (2004), "Vertical Foreign Direct Investment, Welfare and Employment", ssrn Working Paper series, 2004 . P. 3

موثر دارد که به خوبی توانایی‌ها ی صنعتی، ظرفیت سرمایه‌گذاری، قوانین حقوق بشری کشور میزبان را به خوبی نشان بدهد.<sup>۱</sup>

کشورهای صنعتی بدلیل دراختیار داشتن بازارهای بین‌المللی و تکنولوژی بالا و سیاست مطمئنی که در توسعه دارند می‌توانند به کشورهای در حال توسعه کمک کنند، هر چند تصور کمک بدون محوریت کسب سود و منفعت برای این قبیل کشورها دور از ذهن و ساده‌انگارانه است. این کمک ممکن است از طریق اهرم‌های عمومی و خصوصی و پروژه‌های سرمایه‌گذاری در این کشورها و تشویق این کشورها برای عضویت در سازمان همکاری و توسعه اقتصادی<sup>۲</sup> برای تسریع در ادغام به چارچوب حقوقی مبتنی بر قوانین بین‌المللی سرمایه‌گذاری باشد. بیشتر سرمایه‌گذاری خارجی که در جهان صورت می‌گیرد اکثریت منشأ آن از کشورهای عضو OECD بوده است.<sup>۳</sup>

امروزه نگاه کشورهای در حال توسعه، اقتصادهای نوظهور و کشورهای در حال گذار به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان منشأ رشد و توسعه اقتصادی، مدرنیزه شدن، ایجاد اشتغال و کسب درآمد است. از این رو کشورها برای جذب حداکثری سرمایه‌گذاری خارجی رو به آزاد سازی نظام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و پیگیری دیگر سیاست‌های موثر در این زمینه آورده اند و بایکدیگر در جذب حداکثری سرمایه‌گذاری خارجی رقابت می‌کنند. این کشورها علاوه بر این فعالیت‌ها معمولاً بدنبال این هستند تا مزایا و محاسن اقتصاد داخلی خود را در نظر سرمایه‌گذار بهتر جلوه بدهند.<sup>۴</sup>

---

<sup>۱</sup>.Ibid, p.5

<sup>۲</sup>.Organisation for Economic Co-operation and Development

<sup>۳</sup>Shapiro, Robert.J, "Foreign Direct Investments in Developing Nations:Issues in Telecommunications and The Modernization of Poland", Council for European investment Security, 2011, p. 5

Available at: [http://www.sonecon.com/docs/studies/Poland\\_Report-Final.pdf](http://www.sonecon.com/docs/studies/Poland_Report-Final.pdf) (24 jan 2012)

<sup>۴</sup>.Ibid, P 4

با این وجود سهم کشورهای در حال توسعه و بهره مندی آنها از مزایای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهان امروز یکسان و عادلانه نیست. بطور مثال دو سوم از کل سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در جهان سهم آسیا و آمریکای لاتین است، این در حالی است که در داخل این مناطق هم تمرکز قوی سرمایه‌گذاری روی برخی از کشورهاست. همانند چین و سنگاپور در آسیا که سهم قابل توجهی از سرمایه‌گذاری صورت گرفته در آسیا را به خود اختصاص داده‌اند. این اختلاف در جریان سرمایه‌گذاری بیانگر چند فاکتور در این زمینه است که سرمایه‌گذاری در این مناطق را تحت الشعاع خود قرار می‌دهد. در این میان بطور یقین حجم اقتصاد داخلی این کشورها و نیز سطح توسعه یافتگی و قوانین و سازوکارهای حقوقی و اداری و سیاست‌های اقتصادی این کشورها بی‌تأثیر در این مهم نیست. اثر سرمایه‌گذاری خارجی تنها منحصر در محرک بودن اقتصاد و تجربه رشد اقتصادی بالا نمی‌شود و سرمایه‌گذاری بخصوص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی باعث افزایش بهره‌وری در تمامی فاکتورهای اقتصادی و بالا رفتن راندمان و کارایی استفاده از همه منابع کشور میزبان می‌شود<sup>۱</sup>.

این کار از طریق سه مجرا صورت می‌گیرد. اولین آن ارتباطی که از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت خارجی ایجاد می‌شود. دومین آن سرریز شدن سرمایه و دانش فنی و دیگر پیامدهای خارجی که در بخش کسب و کار دولت میزبان نمایان می‌شود و نهایتاً اقتصاد خارجی بر روی عوامل ساختاری در اقتصاد کشور میزبان سرمایه<sup>۲</sup>.

---

<sup>1</sup> Miankhel, Adil Khan & Mugan, Shandre, "Foreign Direct Investment, Exports, and Economic Growth in Selected Emerging Countries: Multivariate Var Analysis", Ssrn Working Paper Series, 2009, pp. 21-22

<sup>2</sup> Ibid, p.22

## مبحث اول - مفاهیم سرمایه‌گذاری خارجی

برای درک بهتر موضوع سرمایه‌گذاری لازم است مفاهیم آن مورد بررسی قرار گیرد لذا در این مبحث به معرفی سرمایه‌گذاری خارجی از دید حقوق بین الملل اقتصادی پرداخته خواهد شد.

### گفتار اول- مفهوم سرمایه

به مجموع وسایل و منابعی که ایجاد درآمد کند، اطلاق می‌شود. منابعی که ایجاد درآمد کند، متناجس و یکسان نیستند. گاه سرمایه جنبه حقوقی دارد و به صورت اوراق بهادار نمایانگر میزان طلبی است که بر حسب نرخ آن در آمدی برای دارنده آن بوجود می‌آورد. گاه سرمایه بصورت وسایل کار است که بر حسب درجه پیشرفت فنی، بازده کار را بالا می‌برد. از این نظر این نوع سرمایه به تناسب ارزش آن ایجاد درآمد می‌کند. گاه سرمایه بصورت ساختمان و تاسیسات است که بر حسب ارزش و نحوه استفاده از آن ایجاد درآمد می‌کند. سرانجام گاه سرمایه بصورت نقدینه است که بر حسب نوع گردش آن در بازار سرمایه در آمدی بوجود می‌آورد. به عبارت دیگر سرمایه آن نوع کالای اقتصادی است که بالقوه یا بالفعل مولد کالای اقتصادی دیگر است.<sup>۱</sup>

### گفتار دوم- مفهوم سرمایه‌گذاری

در کنار واژه سرمایه، سرمایه‌گذاری است، سرمایه‌گذاری به مخارجی که ایجاد وسایل تولید کند، اطلاق می‌گردد. از این نظر مخارجی که در راه ایجاد ساختمانها و تاسیسات و کلیه وسایل کار در تولید مورد استفاده قرار می‌گیرند، سرمایه‌گذاری است. به عبارت ساده تر سرمایه‌گذاری عبارتند از به کار انداختن سرمایه در جهت ایجاد و یا افزایش تولید.<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> حدادی، مهدی، «شیوه های حقوقی حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی»، رساله کارشناسی ارشد حقوق بین الملل دانشگاه تهران، ۷۶-۷۵، ص ۲۱  
<sup>۲</sup> همان، ص ۲۳.

## گفتار سوم- مفهوم سرمایه‌گذاری خارجی

سرمایه‌گذاری خارجی عبارتست از بکارگیری سرمایه‌های خارجی در یک نهاد اقتصادی هم عرض یا غیر هم عرض تازه یا موجود، پس از گرفتن پروانه سرمایه‌گذاری، همچنین میتوان سرمایه‌گذاری خارجی را اینگونه تعریف کرد «سرمایه‌گذاری خارجی عبارت است از اینکه سرمایه‌گذار، هرگونه دارایی متعلق یا تحت کنترل مستقیم یا غیر مستقیم خود را، به منظور بدست آوردن سود و منفعت با وجود پیش بینی خطر در قالب یا با بهمراه داشتن: الف- بنگاه اقتصادی ب- مشارکتها ج- پیوندهای استقرایی د- معاملات زماندار ه- عناصر سازندگی مدیریتی، تولیدی و حقوق مالکیت فکری. ز- اسناد مجوزها ومداک مورد نیاز بر اساس قانون کشور سرمایه پذیر. ح- دیگر دارایی‌های منقول و غیر منقول و حقوق مربوطه با هدف اقتصادی معین، وارد صحنه اقتصادی دولت میزبان کند»<sup>۱</sup>

## مبحث دوم- انواع سرمایه‌گذاری خارجی

سرمایه‌گذاری خارجی ممکن است به اشکال مختلف صورت گیرد که هر کدام از آنها براساس کشور فرسنده و پذیرنده سرمایه ممکن است متفاوت باشد در این مبحث انواع سرمایه‌گذاری خارجی به تفکیک و بطور مختصر بررسی خواهد شد

## گفتار اول- سرمایه‌گذاری عمومی خارجی<sup>۲</sup>

این سرمایه‌گذاری به آن نوع از سرمایه‌گذاری اطلاق می‌شود که توسط دولت‌ها (به مفهوم خاص) و یا توسط سازمانهای بین‌المللی صورت می‌گیرد سرمایه‌گذاری عمومی اطلاق می‌شود<sup>۱</sup>.

<sup>۱</sup> علی دوستی شهرکی، ناصر، حقوق سرمایه‌گذاری خارجی قواعد حاکم بر حل و فصل اختلافات، انتشارات خرسندی، چاپ اول تهران، ۱۳۸۹، ص ۱۷

<sup>۲</sup> Public Investment Foreign.

برخی طرح های توسعه و یا آن نوع فعالیت بازرگانی که به حیات اقتصادی کشور بستگی دارد توسط دولت سرمایه‌گذاری می‌شود در کنار این سرمایه‌گذارها که توسط دولت صورت می‌گیرد، سازمانهای بین‌المللی نیز با توجه به اهدافشان به کشورهای عضو خود سرمایه لازم را اعطا می‌کنند. از جمله این سازمانهای بین‌المللی، بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه، بانک جهانی و موسسات وابسته به آن مانند شرکت مالی بین‌المللی را و مؤسسات توسعه بین‌المللی را نام برد.<sup>۲</sup>

### گفتار دوم- سرمایه‌گذاری خصوصی خارجی<sup>۳</sup>

هرگاه جریان انتقال سرمایه از کشور مبدا به کشور مقصد توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی خصوصی انجام گیرد، سرمایه‌گذاری خصوصی انجام گرفته است. خصوصیت این گونه سرمایه‌گذاری تحصیل سود می‌باشد و همین عنصر منفعت مالی، سرمایه‌گذاری خصوصی را از سایر موارد تامین مالی جدا می‌سازد. جریان انتقال سرمایه مالی خصوصی اغلب از کشورهای ثروتمند صنعتی غرب صورت گرفته است، اگرچه امروزه کشورهای آسیای شرقی نیز به این جمع پیوسته اند. غالب سرمایه‌های خصوصی خارجی در کشورهای در حال توسعه به جریان انداخته شده اند، آنهم به دلیل برنامه‌های توسعه و منافع مالی زیادی که از این برنامه‌ها ناشی می‌شوند. شایان ذکر است که این مطلب بدان معنی نیست که انتقال سرمایه‌های خصوصی در کشورهای توسعه یافته وجود ندارد بلکه این کشورها به دلایل حقوقی و سیاسی مکانی امن برای سرمایه‌گذاری محسوب می‌شوند.<sup>۴</sup> از سویی یکی از دلایل ماهوی و

---

<sup>۱</sup> جلیل نژاد، فریدون، «بررسی راهکارهای حقوقی حمایت و تضمین سرمایه‌گذاری خارجی در ایران»، رساله کارشناسی ارشد، ۱۳۸۰، ص ۸  
<sup>۲</sup> همان، ص ۸

<sup>۳</sup> Foreign Private Investment

<sup>۴</sup> برادران، علیرضا، «بررسی مکانیزمهای حقوقی تضمین سرمایه‌گذاری خارجی در ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق تهران مرکز، ۱۳۷۸، ص ۶

انگیزه‌های عیان اقتصادی در تحقق سرمایه‌گذاری خارجی این موضوع می‌باشد که نرخ بازگشت سرمایه در کشورهای سرمایه فرست بسیار پایین تر از نرخ بازگشت سرمایه در طرف پذیرنده می‌باشد، همچنین هزینه‌های نهایی مربوط به چرخه تولید در کشور سرمایه پذیر اصولاً پایین تر از طرف سرمایه گذار می‌باشد.

### گفتار سوم- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

از نظر آنکاد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی متضمن مناسبات بلند مدت بوده و منعکس کننده کنترل و نفع مستمر شخصیت حقوقی یا حقیقی مقیم یک کشور ( سرمایه گذار مستقیم خارجی در شرکت مادر) در شرکتی واقع در موطن سرمایه گذار باشد.<sup>۱</sup>

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سنجش با سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی<sup>۲</sup>، پایدارتر است و در صورت بروز رکود در کشور میزبان، اینگونه سرمایه ها نه تنها به آسانی از کشور بیرون نمی‌رود، بلکه به خروج کشور از بحران نیز کمک می‌کند. اما این نکته نیز قابل لحاظ است که در حقیقت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، ریسک بالاتری دارد و درآمد آن نیز تضمین شده نیست و سود برآمده از آن نیز نسبت به سرمایه‌گذاری غیر مستقیم، قدرت نقد شوندگی کمتری دارد و مستلزم کنترل مستقیم سرمایه گذار، بر سرمایه‌گذاری خویش است. همچنین دوره سرمایه‌گذاری مستقیم درازتر از سرمایه‌گذاری غیر مستقیم است.<sup>۳</sup>

### الف- انواع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

سرمایه گذاری مستقیم خارجی متداول ترین نوع سرمایه گذاری است که ممکن است به یکی از طرق زیر در کشور پذیرنده سرمایه تحقق یابد.

<sup>۱</sup> بهکیش، محمد مهدی، اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن، نشر نی، چاپ اول، ۱۳۸۰، ص ۲۹۳

<sup>۲</sup> Foreign Indirect Investment

<sup>۳</sup> صفار، راحله، «روش های سرمایه‌گذاری خارجی»، مجله سیاسی-اقتصادی، ۱۳۹۰، شماره ۲۸۳، ص ۱۶۲

## ۱- سرمایه‌گذاری مستقل خارجی<sup>۱</sup>

در اینگونه سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذار، سرمایه مورد نیاز خود را تامین می‌کند. سرمایه‌گذاران مستقل خارجی، از دید حقوقی شرکتهایی با مالکیت صد در صد خارجی هستند و شرکتهای فرعی بیشتر تابعیت کشور میزبان را دارند ولی همه یا اکثریت سهام و یا سرمایه آنها متعلق به شرکت خارجی است.<sup>۲</sup>

## ۲- سرمایه‌گذاری مشترک خارجی (Joint Venture)

این نوع از سرمایه‌گذاری در حقیقت نوع تکامل یافته سرمایه‌گذاری کشورهای صنعتی در کشورهای جهان سوم و در حال توسعه است. همانگونه که از نام این نوع قرارداد سرمایه‌گذاری برمی‌آید، لازم است سرمایه‌گذار خارجی به همراه یک شریک محلی در فعالیت اقتصادی مورد نظر وارد گردد. در اکثر موارد یک شرکت محلی تاسیس می‌شود.

شرکای جوینت ونچر برای پروژه خاصی گرد هم می‌آیند و مشارکتشان نیز تا پایان آن پروژه ادامه دارد. شرکا در سود و زیان پروژه شریک هستند. به عبارت دیگر همانگونه که اطراف سرمایه‌گذاری در سود سودای مشترک خود به نسبت مورد تراضی شریک میشوند، به همان نسبت در ضررهای احتمالی نیز سهیم هستند.<sup>۳</sup>

بسیاری از کشورهای در حال توسعه ترجیح می‌دهند، سرمایه‌گذاری خارجی در بخش‌های خاصی از اقتصادشان بصورت جوینت ونچر باشد، بالاخص بخش‌هایی که متضمن انتقال فن آوری باشد. زیرا در این حالت کنترل بیشتری بر پروژه سرمایه‌گذاری خواهند داشت و نیروی کار ماهری به سهولت بیشتری تکنولوژی‌های نوین را فرا خواهد گرفت. بویژه چین و هند

<sup>۱</sup>Independent Foreign Investment

<sup>۲</sup> صفار، راحله، پیشین، ص ۱۶۱

<sup>۳</sup> پیران، حسین، مسائل حقوقی سرمایه‌گذاری بین‌المللی، انتشارات گنج دانش، چاپ اول، ۱۳۸۹، ص ۱۹۳

اصرار دارند که سرمایه‌گذاران برای ورود به بازار محلی با یکی از شرکتهای داخلی آنها در قالبهایی مانند جوینت ونچر همکاری کنند<sup>۱</sup>.

### ۳- قرارداد مشارکت در تولید

این نوع قرار داد عمدتاً در بخش منابع طبیعی بویژه نفت و گاز معمول است. دلیل آن هم اینست که سرمایه‌گذاری در این بخش نیاز به منابع عظیم مالی دارد که از عهده کشورهای محل وقوع آن منابع برنمی‌آید. خصیصه مهم قرارداد مشارکت در تولید اینست که ریسک سرمایه‌گذاری کلاً از آن سرمایه‌گذار خارجی است<sup>۲</sup>.

هرگاه پروژه به نتیجه نرسد ضررهای ناشی از عملیات اکتشاف متوجه سرمایه‌گذار است. در عوض سرمایه‌گذار در محصول کار به نسبت توافق شده شریک می‌شود. گاهی به دلیل هزینه‌های سنگین عملیات، چند شرکت عمده سرمایه‌گذاری در غالب یک جوینت ونچر مبادرت به انعقاد قرار داد مشارکت با کشورهای صاحب منابع طبیعی می‌نمایند<sup>۳</sup>.

### ۴- قرارداد بیع متقابل (buy-back)

قرارداد بیع متقابل یا بای بک روشی نسبتاً جدید در سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی است. در بیع متقابل دولت در ابتدای کار خریدار سرمایه و خدمات فنی و مدیریتی یک پروژه است و تبعاً سرمایه‌گذار فروشنده آن است. پس از موفقیت، نقش عوض می‌شود و دولت فروشنده محصول پروژه می‌گردد و سرمایه‌گذار خریدار آن، به همین دلیل به این نوع معامله بیع متقابل می‌گویند چرا که دو طرف معامله هم خریدار هستند هم فروشنده<sup>۴</sup>.

در سرمایه‌گذاری خارجی بیع متقابل دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد.

---

<sup>۱</sup>. همان، ص ۱۹۴

<sup>۲</sup>. همان، ص ۱۹۵

<sup>۳</sup>. همان، ص ۱۹۵

<sup>۴</sup>. همان، ص ۱۹۶

- ۱- سرمایه‌گذاری خارجی سرمایه اولیه را که برای پروژه لازم است تامین می‌کند .
- ۲- سرمایه گذار لوازم و تجهیزات لازم را برای پروژه فراهم می‌نماید .
- ۳- ریسک سرمایه‌گذاری در پروژه‌های منابع طبیعی به عهده سرمایه گذار است .
- ۴- در صورت موفقیت پروژه ، سرمایه گذار مبالغ زیر را از دولت دریافت می‌نماید :  
 الف \_ سرمایه اولیه که سرمایه گذار بصورت ارز یا پول محلی مصرف کرده است.  
 ب \_ کلیه هزینه‌هایی که از بابت خرید تجهیزات یا مدیریت پروژه و غیره مصرف شده است .  
 ج \_ مبلغی که در بعضی پروژه ها قبل از شروع پروژه به عنوان هزینه ریسک در نظر گرفته شده است  
 د \_ برای هر یک از مبالغ فوق بهره مناسبی که معمولاً به نرخ لیبور به علاوه در صد مرضی الطرفین می‌باشد تعلق می‌گیرد . محاسبه بهره از زمان شروع سرمایه‌گذاری و هزینه در هر مورد تا زمان بازیافت آن صورت می‌گیرد .
- ۵- کلیه مبالغ اعم از اصل و بهره از محل فروش محصول جبران می‌شود . معمولاً در صددی از محصول تولیدی به بهای روز به سرمایه گذار تعلق می‌گیرد و این امر تا زمان استهلاك هزینه‌های فوق ادامه دارد.
- ۶- پس از استهلاك کلیه هزینه‌های سرمایه گذار، پروژه کلاً به دولت واگذار می‌گردد<sup>۱</sup>.

##### ۵- قراردادهای ساخت، بهره برداری و واگذاری<sup>۲</sup> (B.O.T)

اینگونه قرار دادها بیشتر در پروژه‌هایی زیر بنایی مورد استفاده است. در این روش، به سرمایه گذار خارجی اجازه داده می‌شود که نسبت به ساخت و اداره پروژه خاصی که مورد نیاز کشور است اقدام کرده و طی مدت تعیین شده مدیریت آن پروژه را به عهده داشته باشند تا

<sup>۱</sup> همان، ص ۱۹۷ و ۱۹۸

<sup>۲</sup> . Build, Operation and Transfer.